

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
3. ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
4. ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
5. แหล่งเรียนรู้ตามสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
6. ขั้นตอนในการพิจารณาใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
7. วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
8. ขั้นตอนการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
9. ประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
10. แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดมหาสารคาม
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดอย่างชัดเจนในมาตรา 81 ว่ารัฐต้องออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อใช้กำหนดการจัดการศึกษาแห่งชาติให้เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด จึงขอเสนอสาระสำคัญพอสังเขป ดังนี้

“มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ข่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศและรับราชการทหาร เสียภาษีอากรช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พินิจ พิทักษ์ ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายที่เกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปและวัฒนธรรมของชาติ”

“มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น”

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อ มาตรา 43 มาตรา 81 ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นในวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญได้กำหนดแนวปฏิบัติให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า ให้มีการนำภูมิปัญญาไทย ศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ซึ่งได้แก่ การศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย โดยส่งเสริมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและมีหลักการว่า ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่ในชุมชนต้องได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล โดยให้สามารถถ่ายทอดสู่การศึกษาอย่างสมดุลและยั่งยืน

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา 2542 : 4-5) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดขึ้นจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในมาตรา 81 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษาระดับแรกของประเทศไทย ที่ให้สิทธิและโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เพื่อยกระดับคุณภาพของคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีพื้นฐานการศึกษาที่สูงขึ้น ในที่นี้จะเสนอเฉพาะในมาตราที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน สรุปได้ดังนี้

“มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

“มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง”

“มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง”

“มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา
- (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(5) ละครบทวิทยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

(6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น”

“มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดใน กฎกระทรวง”

3. ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

คำว่า แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาจาก 2 คำ คือ “แหล่งการเรียนรู้” และ “ชุมชน” แหล่งการเรียนรู้ (Resources) หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของ โรงเรียนอันได้แก่มวลประสบการณ์ต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน บัตรงาน หนังสือเรียน ห้องสมุด สถานที่อันควรศึกษา รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

พิสิฐ พิษานนท์ (2530 : 1) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่ยังรวมกันอยู่และสมาชิกทุกคนให้ความสนใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชนนั้น และกลุ่มชนนั้น ๆ อาจหมายถึง การรวมกันอยู่อย่างง่าย ๆ

อังฉรา โพธิยานนท์ (2539 : 22) ได้ให้ความหมายชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง แหล่งพื้นที่เดียวกันที่มีขอบเขตแน่นอน ในลักษณะของห้อมบ้าน หมู่บ้าน ตำบล มีกลุ่มคนมาอาศัยอยู่ร่วมกันแตกต่างกันด้วย อายุ เพศ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ อาชีพ แต่มีความเหมือนกันด้านวิถีชีวิตการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและความเป็นอยู่

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ชุมชน (Community) หมายถึง คณะหรือกลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีขอบเขตเดียวกัน โดยมีจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน (Community Resources) มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น แหล่งวิชาในชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชนหรือแหล่งทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สมหญิง กลั่นศิริ (2526 : 75) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่า หมายถึง สถาบันต่าง ๆ ตลอดจนบุคคลที่มีความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญได้

ประทีป สยามชัย (2526 : 75) ได้มองแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่ามีลักษณะการจำแนกหลายอย่างที่สำคัญ คือ ครอบครัว แหล่งบริการสุขภาพอนามัย สังคมในชุมชน สถานศึกษา แหล่งประวัติศาสตร์ ปุชนิยสถาน แหล่งศาสนา แหล่งการปกครอง ธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพต่าง ๆ ของบุคคล แหล่งเกษตรกรรม แหล่งคมนาคมและการสื่อสาร ซึ่งให้ความรู้แก่นักเรียนได้เป็นอย่างดี

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2528 : 162) ได้กล่าวถึง ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่าเป็นสถานที่มีวิชาการที่ทำให้ความรู้และความเข้าใจกับผู้ที่ได้ศึกษา ทั้งนี้แหล่งที่เป็นวิทยากรมิใช่เป็นสถานที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึง บุคลากรและวัตถุต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นตลอดจนธรรมชาติต่าง ๆ

เนาวรัตน์ ถิขิตวัฒน์เศรษฐ (2544 : 28) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่าแหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือ ศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

นิคม ชมภูหอง (2545 : 4) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ แหล่งความรู้วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้านและมวลประสบการณ์อื่น ๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

กรมวิชาการ (2545 : 43) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า แหล่งการเรียนรู้หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นิโคลส์ (Nichols. 1971 : 341 อ้างถึงใน บุญธรรม ปานเพชร. 2545 : 13) ได้ให้ความหมายไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับโรงเรียนนั้น ประกอบด้วยประชาชน สถานที่ต่าง ๆ และกิจกรรม ทั้งหมดที่นำมาใช้ในการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง มวลประสบการณ์หรือศูนย์รวมความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนและสามารถให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ ความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญได้ เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษา ซึ่งครูและนักเรียนนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นก็ได้ เช่น แม่น้ำ ลำธาร ภูเขา ป่าไม้

สถานที่ บุคคล วัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำรงชีวิต ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ สื่อสารเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น

4. ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้มีหลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ของแต่ละแห่ง ซึ่งมีผู้แบ่งประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ต่าง ๆ ดังนี้

วาสนา ชาวหา (2525 : 24) ได้แบ่งประเภทแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไว้ 4 ประเภท ดังนี้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นสถานที่ อาจจะ เป็นสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล แม่น้ำลำคลอง ฯลฯ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาได้แก่ โรงงาน โรงเรียน สวนสัตว์ ฯลฯ ซึ่งผู้เรียนสามารถหาความรู้ได้จากสถานที่เหล่านั้น แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสิ่งที่มีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนแล้วทำให้การเรียนรู้ที่คึกคัก มีความหมายขึ้น และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน

หวน พิณรุพันธ์ (2529 : 88-89) ได้แบ่งประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไว้ 4 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะครอบคลุมสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน หิน แร่ ภูเขา แม่น้ำ หรือ หนอง ลำคลอง น้ำตก ทะเล สัตว์ป่า และยังมีถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น สวนสัตว์ สวนป่า และยังมีมีความแตกต่างกันไปตามภูมิภาคของแต่ละชุมชน ทรัพยากรบุคคล ทุกชุมชนต้องมีบุคคลต่าง ๆ มากมาย เช่น ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) แพทย์ เจ้าหน้าที่อนามัย ครู อาจารย์ และบุคคลอื่นอีกมากมาย ทรัพยากรประเภทสถาบัน เช่น สถาบันทางการปกครอง สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันหรือองค์กรทางเศรษฐกิจ ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีสถาบันเหล่านี้เกือบทั้งหมด และทรัพยากรประเภทวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในแต่ละชุมชนมักจะมีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ศิลปะพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง นิทานพื้นบ้าน การทำบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตที่สืบทอดกันมา เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545 : 37) กล่าวว่า แหล่งความรู้ที่โรงเรียนควรจัดให้มี หมายถึง บุคคลและสถานที่ทั้งในและนอกโรงเรียน คือ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนประกอบด้วยบุคลากร ได้แก่ ครู ผู้บริหาร ภารโรงและสถานที่ ได้แก่ ห้องสมุด ห้อง

กิจกรรมต่าง ๆ บ่อเลี้ยงปลา สวนเกษตร ศูนย์วิชาการ และแหล่งความรู้ภายนอกโรงเรียน ประกอบด้วยบุคลากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ พระสงฆ์ ข้าราชการบำนาญ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าของกิจการ ผู้ชำนาญการด้านต่าง ๆ ข้าราชการทั้งในและนอกหน่วยงาน ฯลฯ และสถานที่ ได้แก่ ฟาร์ม โรงงาน

อุทัย บุญประเสริฐ (2544 : 156-157) ได้แบ่งทรัพยากรจากท้องถิ่นออกเป็น 6 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เช่น แสงแดด อากาศ แม่น้ำ แผ่นดิน ทะเล สัตว์ พืช ป่า ภูเขา แร่ธาตุต่าง ๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอื่น ๆ ในท้องถิ่นนั้น ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ประชาชนหรือบุคคลประเภทต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะ และบุคคลจากท้องถิ่นอื่นที่มาเยี่ยมเยือนหรือผู้ที่ได้รับเชิญมาร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียน บางโอกาส เช่น พระ เจ้าหน้าทีการเกษตร เจ้าหน้าที่อนามัย ชาวต่างชาติ ผู้มีชื่อเสียงในวงการต่าง ๆ เช่น นักธุรกิจ พ่อค้า เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ผู้นำชาวนา ผู้นำกลุ่ม เกษตรกร ผู้นำกรรมการ ผู้นำกลุ่มกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี กลุ่มการเมือง ผู้ทรงคุณวุฒิ และ ประสพการณ์ต่าง ๆ ในท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นสถาบันในท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรต่าง ๆ เช่น วัด ตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีอนามัย ศาลาประชาคม กลุ่มชาวนา เทศบาล สวนสาธารณะ ศาล สมาคม ชุมชนชนานเมือง กลุ่มการเมือง ฯลฯ และ ทรัพยากรทางเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านต่าง ๆ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์คิดค้น สิ่งที่มีนุษย์ทำการปรับปรุง โรงเรียนที่ทันสมัย ระบบการสื่อสารคมนาคม ศูนย์คอมพิวเตอร์ เครื่องมือระบบใหม่ที่น่าเข้ามาในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้เรียนรู้ถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ ช่วยให้เด็กนักเรียนเกิดจินตนาการเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ทรัพยากรในรูปกิจกรรมของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ กิจกรรมและความเคลื่อนไหว เพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงสถานภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนอาจนำนักเรียนไปศึกษาหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการได้ เช่น การรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาด การรณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออก การรณรงค์เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยการปรับปรุงพัฒนาแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน และทรัพยากรด้านการเงิน ซึ่งหมายถึง ทรัพยากรในรูปของการเงินทั้งทางตรงและทางอ้อมจากผู้มีฐานะดี ยินดีบริจาคจากผู้ที่ต้องการสละทรัพย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น สร้างเสาชิง ปรับปรุงสนามกีฬา สร้างซุ้มประตู รั้วโรงเรียน สิ่งของเครื่องใช้ ครุภัณฑ์ สำนักงานและสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ สำหรับโรงเรียน

ผ่องศรี สมยา (2544 : 8) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ ศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไป ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ แหล่งการเรียนรู้แบ่งออกได้ 2 ประเภท แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง แหล่งธรรมชาติในโรงเรียน สวนต่าง ๆ ในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานที่ราชการ แหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม องค์กรภาครัฐและเอกชน หอสมุดและห้องปฏิบัติการในสถานศึกษาระดับสูงขึ้นไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 3-4) ได้แบ่งแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่นักเรียนจะศึกษาหาความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร กรวด หิน ดิน ทราช ชายทะเล เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรมตลอดจนเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกของมนุษย์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันทางการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านการประกอบอาชีพและการสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์และผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ลูก ป้า น้า อา ตลอดจนคนที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

1. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองตามสภาพจริง เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร กรวด หิน ดิน ทราช ชายทะเล เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งมีทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้สะดวก รวดเร็ว เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันทางการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้าน

การประกอบอาชีพและการสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์และผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง กุง ป่า น้า อา เป็นต้น

5. แหล่งการเรียนรู้ ตามสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กรมวิชาการได้กำหนดแหล่งการเรียนรู้ ตามสาระของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ตามสาระมาตรฐานการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2545 : 131-206)

5.1 แหล่งการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กลุ่มภาษาไทย ได้แก่

5.1.1 ห้องสมุด เป็นแหล่งการเรียนรู้และหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ที่ผู้เรียนจะใช้ในการศึกษาค้นคว้า ใช้ในการอ่านเพิ่มพูนความรู้

5.1.2 ทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้ปกครองและคนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถด้านภาษา และภูมิปัญญาทางภาษาถิ่น เพลงพื้นบ้าน ภูเขา คำสอย พิธีกรรมต่าง ๆ

5.1.3 สื่อการเรียนการสอน เป็นสื่อกลางที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเนื้อหาประสบการณ์ แนวคิด ทักษะและเจตคติระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยเน้นบทบาทของผู้เรียนที่เป็นผู้กระทำหรือใช้สื่อ ได้แก่

- 1) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน คู่มือ หนังสือเสริมประสบการณ์
- 2) สื่อ วัสดุอุปกรณ์ เป็นสื่อสิ่งของต่าง ๆ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ กราฟ
- 3) สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ เป็นสื่อที่นำเสนอด้วยเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ภาพเคลื่อนไหว (Slide) แถบเสียง แถบบันทึกภาพ คอมพิวเตอร์ อาทิ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน อิเล็กทรอนิกส์ และสื่อผสมอื่น ๆ
- 4) สื่อกิจกรรมเป็นสื่อประเภทวิธีการที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น เกม เพลง บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การแสดงละคร การจัดนิทรรศการและแสดงผลงาน ทัศนศึกษา การทำโครงการ
- 5) สื่อบริบท เป็นสื่อที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการหรือแหล่งเรียนรู้ อื่น ๆ บุคคล ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เครือข่ายคอมพิวเตอร์

5.2 แหล่งการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ กลุ่มคณิตศาสตร์

แหล่งการเรียนรู้ สำหรับกลุ่มสาระคณิตศาสตร์นั้นไม่ใช่แค่ห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ สมาคม ชุมชน ชมรม มุมคณิตศาสตร์ สวนคณิตศาสตร์ หรือห้องปฏิบัติการคณิตศาสตร์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สอนผู้เรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน เกม และของเล่น ทางคณิตศาสตร์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) ซอฟต์แวร์ (Software) อินเทอร์เน็ต (Internet) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) หรือเครื่องคำนวณเชิงกราฟ (Graphing calculator) รวมทั้งบุคคลทั้งหลายที่มีความรู้ความสามารถทางคณิตศาสตร์ เช่น ครู อาจารย์ ศึกษานิเทศก์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 แหล่งการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ กลุ่มวิทยาศาสตร์

การจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ต้องสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถได้เรียนรู้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในและนอกโรงเรียน ดังนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

5.3.1 สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านประกอบ หนังสือพิมพ์ วารสาร

5.3.2 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ มัลติมีเดีย CAI วีดิทัศน์ CD-ROM และรายการวิทยาศาสตร์ ผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต

5.3.3 แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ห้องกิจกรรมวิทยาศาสตร์ สวนธรรมิณีในโรงเรียน สวนพฤกษศาสตร์ ห้องสมุด

5.3.4 แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัยในท้องถิ่น

5.3.5 แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์

5.4 แหล่งการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

5.4.1 หนังสือเรียนและแบบเรียน เครื่องมืออุปกรณ์การเรียนอาจะมีตั้งแต่ของง่าย ๆ จำพวก กระดาษ ดินสอ ไปจนถึงอุปกรณ์สื่อสารเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ บุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนั้นการให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงด้วยการลงมือปฏิบัติจริง

ถือเป็นสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญด้วย

5.4.2 ห้องเรียน ควรประกอบด้วย สื่อ อุปกรณ์การเรียน มีผนังห้องที่มีสีสันไว้จัดแสดงผลงานต่าง ๆ มีลูกโลก แผนที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสจับต้องได้ มีแหล่งความรู้ เอกสารหลักฐาน ปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ของจำลอง ของจริง ภาพงานศิลปะ ดนตรี วรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศึกษามีสื่อประกอบ คอมพิวเตอร์ สื่อการเรียนที่ทันสมัย ซอฟต์แวร์เพื่อสืบค้นข้อมูลและสื่อต่าง ๆ ที่มาใช้ให้เรียนรู้สิ่งที่เป็นไปตามสภาพที่เป็นจริง สื่อการเรียนรู้อย่างควรให้ผู้เรียนยืมกลับบ้านได้

5.5. แหล่งการเรียนรู้ สถานการเรียนรู้ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

5.5.1 สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการสอน หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านเพิ่มเติมแบบฝึกกิจกรรม ใบงาน ใบความรู้และสิ่งพิมพ์ทั่ว ๆ ไป เช่น หนังสือพิมพ์จุดสารวารสารวิชาการ นิตยสาร จดหมายข่าว โปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นภาพ เป็นต้น

5.5.2 สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิดและวิธีปฏิบัติคนไปสู่บุคคลอื่น ได้แก่ บุคคลในสถานศึกษา เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอนหรือตัวผู้เรียนเอง หรืออาจเป็นบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เช่น แพทย์ พยาบาล ตำรวจ นักกีฬา นักสุขศึกษา

5.5.3 สื่อวัสดุ คือ วัสดุที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์ช่วย เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง และวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น สไลด์ फिल्मภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง ซีดีรอม แผ่นดิสก์ เป็นต้น

5.5.4 สื่ออุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกไว้ในวัสดุ สามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็น หรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายแผ่นโปร่งใส เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

5.5.5 สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของสิ่งมีชีวิต เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ หรืออยู่ในรูปของปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นรอบตัว เช่น แผ่นดินไหว มลภาวะทางอากาศ ข่าวสารด้านสุขภาพและกีฬา รวมทั้งรูปของอาคาร สถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องพยาบาล สนามกีฬา ห้องสมุด สถานที่สาธารณะ

5.5.6 สื่อกิจกรรมและกระบวนการ เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการที่จัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ได้แก่ การแสดงละคร บทบาทสมมุติ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การทำโครงการงาน

5.6 แหล่งการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กลุ่มศิลปะ

แหล่งการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ศิลปะ ได้แก่ สถานที่ ปรางค์กู่ อนุสาวรีย์ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ความชำนาญ ความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลซึ่งอาจมีการถ่ายทอดหรือบันทึกไว้ในสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือเรียน ตำราหรืออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ ด้วยธรรมชาติของกลุ่มศิลปะที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ รู้วิธีแสวงหาความรู้ได้ทุกเวลา ทุกโอกาสและทุกสถานที่ที่ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างมากมายในปัจจุบัน ได้สะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด

5.7 แหล่งเรียนการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กลุ่มการงานและเทคโนโลยี

5.7.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ประสบความสำเร็จในการทำงานอาชีพ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

5.7.2 แหล่งวิชาการ ได้แก่ สถาบัน องค์กร หน่วยงาน ห้องสมุด ศูนย์วิชาการ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งให้บริการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

5.7.3 สถานประกอบการ สถานประกอบวิชาชีพอิสระ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัยในท้องถิ่น ซึ่งให้บริการความรู้ ฝึกอบรมกับงานและวิชาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

5.7.4 ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์

5.7.5 สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ วารสาร หนังสืออ้างอิง หนังสือพิมพ์

5.7.6 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ซีดี-รอม วิกิทัศน์ คอมพิวเตอร์

ช่วยสอน

5.8 แหล่งการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กลุ่มภาษาต่างประเทศ

แหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนทักษะทางภาษาได้นั้นมีอยู่ในที่ต่าง ๆ รอบตัวนักเรียน นับตั้งแต่ผู้คน สถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน และไกลออกไป ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้

5.8.1 ครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้น พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง

5.8.2 ห้องสมุด ห้องสมุดหมวดวิชา

5.8.3 ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Access Learning Center) ซึ่งเป็นที่ฝึกภาษาเอกประสงค์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเอง ในการใช้ภาษาอังกฤษสนองความต้องการของผู้เรียนที่มีความสามารถทางภาษาแตกต่างกัน โดยเลือกใช้สื่อต่าง ๆ ที่จัดไว้ได้ตามความสนใจ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร CD-ROM อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

5.8.4 รายการวิทยุ โทรทัศน์ภาคภาษาอังกฤษหรือรายการจากต่างประเทศ เช่น BBC,VOA หรือรายการเคเบิล ทีวี หรือดาวเทียม เช่น CNN,DISCOVERY, National Geography

5.8.5 สถานที่ทำการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน หรือรัฐวิสาหกิจ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ท่าอากาศยาน โรงแรมต่าง ๆ กรมประชาสัมพันธ์ ธนาคาร ห้างร้าน บริษัท ร้านหนังสือ ศูนย์หนังสือ

5.8.6 สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชาวต่างประเทศสนใจเข้าไปเยี่ยมชมเป็นประจำ เช่น วัด พิพิธภัณฑน์ โบราณสถาน วนอุทยานแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ สวนสมุนไพร

5.8.7 สถานทูตประเทศต่าง ๆ ประจำประเทศไทย องค์การระหว่างประเทศ เช่น UNESCO UNICEF และสถาบันสอนภาษา เช่น British Council, A.U.A.,ELCA ฯลฯ

5.8.8 การเดินทางไปศึกษาต่างประเทศในประเทคนั้นในช่วงปิดภาคฤดูร้อน

6. ขั้นตอนในการพิจารณาใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แนวทางการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ได้มีนักการศึกษาเสนอแนะแนวทางในการดำเนินการ ไว้ดังนี้

นิพนธ์ สุขปรกติ (2541 : 379-394) ได้กล่าวถึง การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่ามีขั้นตอนดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน เช่น วางแผนก่อนการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนได้แก่ ติดต่อกับผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ เพื่อทำความตกลงเบื้องต้นในหลักการออกไปเยี่ยมสถานที่ บุคคล สื่อเฉพาะกิจ โดยทำความตกลงในเรื่องเป้าหมายของการออกไปศึกษาครั้งนี้เพื่ออะไร ต้องการทราบอะไรบ้างจากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาหาคำตอบ จะดำเนินการด้วยยุทธศาสตร์การสอนใดบ้าง เช่น การสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต หรือ ฟังคำบรรยายจากเจ้าหน้าที่หรือผู้รับผิดชอบจากแหล่งเรียนรู้นั้น การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ควรวางแผนว่าจะใช้เวลานานเท่าใด ตั้งแต่เวลาใดถึงเวลาใด การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนครั้งนี้ จะขัดข้องหรือซ้ำซ้อนกับกิจกรรมอื่นที่จะจัดขึ้นในโรงเรียนหรือไม่ ถ้าจะเป็นการออกไปศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา เป็นระยะทางไกล ๆ จะต้องวางแผนกำหนดเวลา

พาหนะที่ใช้ในการเดินทางไปศึกษา ณ ประจําทาง ครูและนักเรียนควรจะคำนวณค่าใช้จ่ายในการวางแผนแต่ละคนว่าควรใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด จากนั้นก็วางแผนแจ้งให้ผู้ปกครองนักเรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการไปศึกษา ณ แหล่งต้องการขออนุญาตผู้ปกครองก็ใช้เตรียมหนังสือขออนุญาต ผู้ปกครองแนบไปด้วย วางแผนจัดกิจกรรมใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศึกษาเป้าหมายของการศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้ชัดเจนว่าการศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ในครั้งนี้ เพื่ออะไร จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมของผู้เรียนจะถูกกำหนดขึ้นในขั้นนี้ โดยครู และนักเรียนร่วมกันเขียน จัดเตรียมคำถามที่ ผู้เรียนต้องการจะทราบและไม่สามารถเข้าใจในการเรียนรู้ปกติในชั้นเรียน ครูควรจัดส่งคำถามไปยังเจ้าหน้าที่หรือมัคคตเทศกัในแหล่งเรียนรู้ที่จะไปศึกษาตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ จัดเตรียมวางกฎระเบียบในการเดินทางไปหรือขณะที่กำลังศึกษาในแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ ทุกฝ่าย ฝ่ายวางกฎระเบียบนี้ควรมีกิจกรรมนักเรียนไปสำรวจแหล่งการเรียนรู้ แล้วร่างกฎระเบียบเสนอต่อผู้ร่วมศึกษาแหล่งการเรียนรู้เพื่อปรึกษาและยอมรับที่จะปฏิบัติร่วมกันในขณะที่ใช้แหล่งการเรียนรู้ วางแผนการศึกษาแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ระหว่างทางที่จะไปถึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเป้าหมาย เตรียมคำแนะนำในการจัดบันทึกบันทึกภาพ บันทึกเสียง ถ่ายภาพยนตร์ หรือเทปโทรทัศน์ เพื่อเก็บข้อมูลที่สำคัญจากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เตรียมวางแผนการแต่งกายและอุปกรณ์ที่จะนำติดตัวไป เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ครูและผู้ร่วมศึกษาจะต้องวางแผนว่า ควรจะแต่งตัวอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับแหล่งเรียนรู้ที่ไป เช่น หมวก เสื้อ กางเกง รองเท้า ยาประจำตัว น้ำดื่ม ใบบาง กด็องถ่ายรูป สมุดบันทึก ฯลฯ ครูนักเรียนต้องวางแผนร่วมกัน วางแผนการเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ เช่น เตรียมเครื่องมือเก็บตัวอย่างแมลง การเตรียมภาชนะเก็บตัวอย่างดินและน้ำ เป็นต้น วางแผนเกี่ยวกับผู้ร่วมไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ เช่น ผู้ปกครอง ประชาชนหรือศึกษานิเทศกัที่สนใจจะร่วมศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยว่าบุคคลเหล่านั้นควรทำอะไรบ้างและทำอย่างไร ผู้ร่วมไปเหล่านี้อาจมีส่วนร่วมในการนำกลุ่มผู้เรียนและการดูแลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ได้ ถ้าเขาได้ทราบเป้าหมายของการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนอย่างชัดเจน และวางแผนจะขอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจากผู้มีประสบการณ์จัด เพื่อจะได้เตรียมวางแผนการแก้ปัญหาที่นั่นได้ล่วงหน้า วางแผนประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ยอมรับอยู่กับการวางแผนจัดกิจกรรมและประเมินผลหลังการใช้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ครู นักเรียนจะต้องทราบว่ากิจกรรมหลังการใช้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น มีอะไรบ้าง จะช่วยให้

เราทราบถึงการวางแผนการประเมินผลจะใช้เครื่องมืออะไรในการประเมินผล ข้อควรคำนึงในการเลือกใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน คือ แหล่งเรียนรู้ที่เลือกควรมีความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนสามารถช่วยสร้างสถานการณ์ทำให้การเรียนบรรลุเป้าหมายเชิงพฤติกรรมได้รวดเร็วที่สุด แหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความเหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน จะทำให้การถ่ายโอนความรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมทำให้อากาศที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้สูง แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ต้องตรงกับความเหมาะสมกับความพร้อมในการตอบสนองของผู้เรียนซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้น เพราะเขาสามารถจะช่วยกิจกรรมการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี และแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ต้องได้ผลคุ้มค่ากับทรัพยากรที่ลงทุนไปและขั้นการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น เลือกแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจากรายการหรือทะเบียนที่ทางโรงเรียนจัดทำไว้ และสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาพิจารณาใช้แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เรียนมีความสนใจต่อแหล่งการเรียนรู้หรือไม่ แหล่งเรียนรู้มีความเหมาะสมกับประสบการณ์เดิม อายุระดับชั้นของผู้เรียน การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนครั้งนี้ ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรมดีกว่าแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ หรือไม่ เวลาที่เปิดให้บริการมีความสะดวกต่อผู้เรียนที่จะไปศึกษาต่อหรือไม่ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถ ให้คำตอบในปัญหาที่นักเรียนต้องการได้ตรงเป้าหมาย การคมนาคมสะดวกและคุ้มค่า เลือกรูปแบบแหล่งเรียนรู้ในชุมชนใดเหมาะสมที่สุด และตัดสินใจเลือกแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เหมาะสมที่สุดกับการเรียนการสอน

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544 : 29-32) ได้เสนอแนะการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไว้ 2 ระดับ คือ ระดับโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนกาพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ มีประสบการณ์ในการใช้แหล่งการเรียนรู้ จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริงหรือเสมือนจริง โดยให้ยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และด้านครูผู้สอนจะต้องเตรียมการสอนโดยมีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนร่วมกับผู้เรียน ครูต้องศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ฝึกให้นักเรียนใฝ่หาความรู้ได้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายให้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตจริง พร้อมกับการประเมินผู้เรียนเพื่อพัฒนาปรับปรุงและจัดโอกาสให้ผู้เรียน ได้นำเสนอผลงานที่เกิดจากองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น

อุทัย บุญประเสริฐ (2544 : 161) ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวปฏิบัติในการพิจารณาใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มีประสิทธิภาพนั้นมีวิธีการดังนี้ โรงเรียนจะต้องศึกษาและสำรวจท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและลักษณะท้องถิ่นทราบข้อมูล

เกี่ยวกับสภาพการศึกษาชุมชน ทักษะคิดของประชาชน ทราบนโยบายของเจ้าหน้าที่และบุคคลที่สำคัญในท้องถิ่น ทราบปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน จัดระบบข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมของโรงเรียนที่จะสัมพันธ์กับท้องถิ่น โรงเรียนต้องวางแผนและวางโครงการ และการร่วมกิจกรรมกับท้องถิ่นไว้ให้ชัดเจน โรงเรียนควรจัดตั้งชุมนุมหรือชมรม หรือกลุ่มกิจกรรมของนักเรียน เพื่อสนับสนุนการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ตลอดจนชุมนุมหรือชมรม อาจร่วมมือกับท้องถิ่นในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ คัดเลือกครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนที่เข้าใจสภาพและปัญหาของท้องถิ่นที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสนใจและกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบดี เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ กับท้องถิ่น โรงเรียนควรจัดกิจกรรม จัดโอกาสและจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ประชาชน บุคลากรในชุมชนมาสู่โรงเรียนและได้ใช้บริการของโรงเรียนพอสมควร โรงเรียนควรให้ความสนใจในกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่นและนำนักเรียนไปร่วมในโอกาสนั้น ตามความเหมาะสม กิจกรรมบางประเภทของท้องถิ่น โรงเรียนอาจจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำดำเนินการเป็นผู้นำในการคิดส่งเสริมโดยตรง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนและประโยชน์ทางการศึกษาควบคู่กันเสมอ และโรงเรียนควรจัดให้มีระบบการสื่อสารหรือเครือข่ายการสื่อสารที่เป็นเครื่องมือเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารประชาสัมพันธ์ถึงชุมชน และท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ เช่น ผ่านผู้ปกครองโดยทางสมาคม ชมรมศิษย์เก่าหรือเสียงตามสายของโรงเรียน

สรุปได้ว่า แนวทางการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนจะต้องดำเนินการสำรวจชุมชนทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำทะเบียนแหล่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกด้าน และวางแผนการใช้โดยชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งจัดบรรยากาศของโรงเรียนให้เสมือนจริง และเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ตามสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ

7. วิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

วิธีการใช้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนนั้นทำได้หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สถานการณ์และความเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ซึ่งได้มีนักการศึกษา หลายท่านได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

กัตตา สุขปรีดี (2524 : 58) ได้กล่าวถึง กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งวิชาในชุมชนดังนี้ นำแหล่งวิชาในชุมชนมาใช้ในห้องเรียนเช่น การนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชน

มาประกอบการเรียนการสอน การเชิญวิทยากรนอกมาบรรยายพิเศษ เป็นต้น พานักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ ยังแหล่งวิชาในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ พาไป ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไปดูการทำนา ไปชมสถานที่ราชการใกล้ ๆ โรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการพาไปศึกษานอกสถานที่ ยังแหล่งวิชาที่อยู่นอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น ไปชมพิพิธภัณฑ์ โบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2525 : 256 – 257) ได้กล่าวถึงการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไว้ว่า สามารถใช้ได้ 2 วิธี การนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน เช่น เชิญบุคคล ผู้ปกครองนักเรียนมาเป็นวิทยากรบรรยายในโรงเรียนตามความสามารถพิเศษ เช่น แพทย์ ทัศนศิลป์ ช่าง เกษตรกร นำเอกสารและสิ่งพิมพ์ของชุมชน เช่น ประกาศ หนังสือพิมพ์ โฆษณาต่าง ๆ มาเผยแพร่ในโรงเรียนการร่วมกิจกรรมพิเศษของโรงเรียน เช่น ผู้ปกครองมางานจัดนิทรรศการงานวันอาสาสมัครศึกษาและมอบใบประกาศนียบัตร คนตรี สังสรรค์ การนำโรงเรียนสู่ชุมชน เช่น จัดศูนย์ฝึกวิชาชีพขึ้นในโรงเรียนเพื่อบริการแก่ชุมชน ครู อาจารย์ออกไปเยี่ยมเยียนชุมชน ศึกษาชุมชนสำรวจชุมชน แล้วนำมาบูรณาการสู่กระบวนการเรียนการสอน ให้ความช่วยเหลือพัฒนาชุมชนทุกวิถีทางตามความสามารถและเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นและจัดทัศนศึกษาเยี่ยมชมโรงเรียน การทำไร่ ทำนา ทำสวน การประกอบอาชีพอื่นในท้องถิ่น เป็นต้น

นิพนธ์ สุขปริศิ (2541 : 391 – 394) ได้แบ่งวิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. สื่อท้องถิ่นที่ครูและนักเรียนหามาจากชุมชน เพื่อนำมาดัดแปลงให้เป็นสื่อการสอนวัสดุชุมชนที่หาได้ง่าย ต้นทุนต่ำหรือได้เปล่า ครูนักเรียนสามารถใช้ประโยชน์ของสื่อท้องถิ่นให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพได้โดยจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้ จัดแสดงหุ่นเชิดด้วยมือจากสื่อท้องถิ่น เช่น เศษผ้า ุงกระดาษ ฟาง เป็นต้น ทำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจากสื่อท้องถิ่น เช่น กระจ่าเชือกฟาง ภาชนะใส่ของจากกลอง ที่เชิดทำจากเศษผ้า เป็นต้น สื่อท้องถิ่นที่เป็นวัสดุจัดทำงานศิลปปะอาชีพร เช่น ทำกระทงใบตอง แจกันหอย กระจ่าไม้ไผ่ เสื่อกก เป็นต้น จัดทำเครื่องประดับและของใช้ภายในบ้าน เช่น นำขวดเปล่ามาทำแจกัน และนำสื่อท้องถิ่นมาเป็นสื่อการสอนโดยตรงในห้องเรียน เช่นเดียวกับของจริง เช่น ดิน หิน แร่ ของโบราณ กล้วยไม้แบบต่าง ๆ เป็นต้น

2. การใช้สื่อบุคคลในแหล่งการสอนชุมชน โดยการเชิญมาเป็นวิทยากร หรือสาธิต

3. การศึกษาแหล่งสื่อบุคลากรในชุมชนเพื่อการศึกษาปฏิบัติงานของบุคลากร

ณ สถานที่นอกโรงเรียน เช่น การศึกษาวิธีการปลูกข้าว ณ ที่ทำนาของชาวนา เป็นต้น

4. สัมภาษณ์สื่อบุคคลในชุมชนเพื่อจดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกเทปโทรทัศน์
5. การพานักเรียนไปศึกษาแหล่งสื่อการสอนชุมชน ประเภทบุคคล สถานที่และสื่อเฉพาะกิจในระยะใกล้ ๆ ด้วยการเดินทางไปศึกษา

6. การศึกษาแหล่งสื่อการสอนชุมชนที่จำเป็นต้องพักแรมค้างคืนระหว่างการศึกษา โอลเซน (Olsen, 1945 – 73 อ้างถึงใน บุญธรรม ปานเพชร, 2545 : 26) ได้ให้ข้อเสนอแนะวิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอน ดังนี้ นำเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากภายนอกโรงเรียนมาให้นักเรียนค้นคว้าศึกษาในโรงเรียน นำอุปกรณ์ต่าง ๆ จากชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียน เชิญวิทยากรมาบรรยายในโรงเรียน ให้นักเรียนสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน พานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ การสำรวจแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน การเข้าค่ายพักแรม การฝึกงาน

สรุปได้ว่า การจะใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องนำผู้เรียนไปสู่แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในและนอกบริเวณ โรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ประสบการณ์ได้ปฏิบัติจริงจากแหล่งเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนในสาระต่าง ๆ ตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยมีวิธีการ ดังนี้ เช่น การใช้แหล่งเรียนรู้เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ที่กว้างขวางโดยเริ่มจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวไปสู่ไกลตัวจากห้องเรียนไปสู่นอกห้องเรียนหรือจากโรงเรียนไปสู่ชุมชนใช้ในการฝึกปฏิบัติทดลองเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจากสถานการณ์จริง เป็นการใช้แหล่งเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ซึ่งมีวิธีเลือก 2 ทางเลือก คือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร การนำนักเรียนไปเรียนรู้ในสถานที่ประกอบการของภูมิปัญญาท้องถิ่นและในการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 3 วิธีนี้ ในส่วนที่จะต้องดำเนินการตามระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการ จะต้องยึดระเบียบแนวปฏิบัติให้ถูกต้องทั้งนี้เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายด้วย

8. ขั้นตอนการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม (2545 : 16 – 22) กล่าวว่า การนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลาง โดยทำการวิเคราะห์ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน การวัดผลประเมินผล เนื้อหาสาระว่ามีส่วนใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อจะได้คัดเลือกภูมิปัญญาหรือแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อรวบรวม

ข้อมูลแหล่งเรียนรู้ จัดทำกำหนดการสอนและเตรียมการสอน โดยเลือกแหล่งเรียนรู้จากข้อมูลสารสนเทศในข้อ 2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการเรียนรู้หรือแผนการสอนตามรายละเอียด ขั้นตอนที่กำหนดจากเตรียมการสอนกำหนดการเรียนรู้ ดำเนินการวัดผลประเมินผลในการวัดผลควรใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกตตรวจผลงาน วัดความรู้ โดยมีการวัดผลระหว่างเรียน ตามจุดประสงค์และมีการวัดระดับคุณภาพปลายภาคเรียนด้วย เป็นต้น

9. ประโยชน์ของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

การนำแหล่งการเรียนรู้ชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน จะช่วยให้นักเรียน และครูมีความรู้เกี่ยวกับชุมชน ตลอดจนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนจะเกิดความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น นักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไว้ดังนี้

สุวัฒน์ มุททเมธา (2524 : 75) ได้กล่าวถึง คุณค่าที่ได้จากการใช้ทรัพยากรชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ คือ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนกับชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นพื้นฐานสำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนทุกระดับชั้นช่วยให้ครูและนักเรียนมีความรู้เรื่องชุมชนและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นประโยชน์ในห้องเรียน และช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนให้ดีขึ้นช่วยให้บทเรียนสนุกสนานน่าสนใจ เพราะเด็กได้ร่วมในกิจกรรม ช่วยให้หลักสูตรมีความหมายและสมบูรณ์ขึ้นเพราะเด็กได้เห็นสภาพจริงทำให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้และการศึกษายิ่งขึ้น สิ่งที่ใช้ในการเรียนรู้หาได้ง่าย เนื่องจากเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนเพียงแต่โรงเรียนศึกษา สारววง ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เท่านั้น ประหยัดเงิน ประหยัดเวลา เนื่องจากสิ่งที่ใช้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนนั้น ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือด้านอื่นใดก็ตามที่โรงเรียนก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนชุมชนจะดำเนินไปอย่างดี เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเห็นประโยชน์และก่อประโยชน์ให้แก่กันและกัน ปลูกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ผู้เรียนและชุมชนได้

นิคม ทาแดง (2526 : 92) กล่าวถึง ประโยชน์ของแหล่งความรู้ในชุมชน ต่อการเรียนการสอนว่า การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนจะให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ มีประโยชน์ในการนำสู่บทเรียน การสังเกตและรวบรวมข้อมูล เพื่อสนับสนุนสมมติฐานของ

บทเรียน เช่น สถานที่ประกอบอาชีพในชุมชน สถานที่ราชการต่าง ๆ เป็นต้น การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้นผู้สอนอาจกำหนดให้ผู้เรียนแต่ละคนไปศึกษาตามสถานที่และหัวข้อที่กำหนดให้หรือกำหนดให้เป็นกลุ่ม แล้วนำผลมารายงานหรืออภิปรายร่วมกันก็ได้

กาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536 : 60) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ในการใช้ แหล่งวิทยากรชุมชนในการเรียนการสอนไว้ดังนี้ ประสพการณ์ในโรงเรียนจะกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายยิ่งขึ้น เพราะประสพการณ์จริงนอกโรงเรียนและสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรม จะวางพื้นฐานนำไปสู่การสร้างแนวคิดหลักในการเรียนรู้ของนักเรียน นักเรียนจะปรับตัวเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น เมื่อรู้ว่าเขาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับประสพการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย เช่น ถ้าเขาได้เข้าไปช่วยเหลือชุมชนให้สะอาดเขาก็จะรู้สึกไม่อยากทิ้งขยะมูลฝอย อยากให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่ สิ่งเหล่านี้มีค่ามากกว่าการอ่านหรือการฟังคำสอนจากตำรา เพราะเขาได้ลงมือทำเองและเกิดความรู้สึกขึ้นเอง

กรมวิชาการ (2545 : 6-7) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันไว้ว่า เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะและประสพการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการคิดได้แก่ การคิดไตร่ตรอง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียนซึ่งสรุปประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้ได้ดังนี้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้นเร็วขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้ดังนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้นเร็วขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกระบวนการ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สร้างสภาพแวดล้อมและประสพการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่ น่าสนใจและทำให้เกิดการอยากรู้อยากเห็น ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน เกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน ช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกัน ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการใช้แหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในหลายมิติจากแหล่งเรียนรู้และสื่อที่หลากหลาย เชื่อมโยงโลกที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ได้เข้ามาสู่การเรียนการสอนของผู้เรียน นอกจากนั้น แหล่งเรียนรู้ยังมีบทบาทช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียน ได้รับการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ด้านความรู้ แหล่งการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เชิงเนื้อหาความรู้เชิงกระบวนการความรู้เชิงประจักษ์ ส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม พัฒนาความอยากรู้อยากเห็นเชิงสร้างสรรค์ส่งเสริมการค้นหาและเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เข้ากับประสพการณ์ส่วนตัวหรือกิจกรรมที่ปฏิบัติในครอบครัว โรงเรียน

ชุมชนและสังคมในวงกว้าง ด้านทักษะ แหล่งการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมและพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ทักษะพื้นฐานตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการจัดการ ทักษะในงานอาชีพและคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม แหล่งการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ เห็นคุณค่าในตัวเอง ภูมิใจในความเป็นไทย มีจิตสำนึกทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ ยอมรับค่านิยมที่ดีงาม

สรุปได้ว่า การนำแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน จะช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะนักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ได้สัมผัสกับสภาพที่แท้จริง โดยเฉพาะเป็นเรื่องที่เขาได้พบเห็นและสัมผัสในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ซึ่งจะนำไปสู่แนวคิดในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น สถานศึกษาทุกแห่งควรเน้นเรื่องการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

10. แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดมหาสารคาม

นิคม ชมภูหอง (2545 : 48-87) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดมหาสารคามไว้พอสังเขป ดังนี้

10.1 แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ

10.1.1 อุทยานมัจฉาโขงกุดหวาย ตั้งอยู่ที่บ้านโขงกุดหวาย อำเภอเมืองมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-กมลาไสย เรียบริมแม่น้ำชี ประมาณ 4 กิโลเมตร แล้วแยกซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นแอ่งน้ำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำชีที่ไหลผ่านอำเภอเมืองมหาสารคาม มีปลาน้ำจืดอาศัยอยู่มากกว่า 100 ชนิด ซึ่งปลาเหล่านี้จะคุ้นเคยกับชาวบ้านเป็นอย่างดี โดยชาวบ้านจะนิยมให้อาหารและพักผ่อนหย่อนใจ ณ อุทยานมัจฉาโขงกุดหวายแห่งนี้

10.1.2 สวนป่าจุฬารัตน์ (ป่าดุนลำพัน) ตั้งอยู่ที่อำเภอนาเชือก อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางนาเชือก-ยางสีสุราช ประมาณ 64 กิโลเมตร (อยู่ทางด้านขวามือ) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ มีน้ำไหลเฉพาะที่ตลอดเวลาหรือที่เรียกว่า ป่าน้ำซับ นอกจากนี้ยังมีพืชและสัตว์ที่ไม่ค่อยพบในที่อื่น ๆ และหายาก เช่น ดันลำพัน เห็ดลาบ ปลาคอกั้ง งูขา และปูทูลกระหม่อม หรือปูแปงเป็นปูน้ำจืดที่สวยงามที่สุดในโลก ตัวขนาดใหญ่

กว่าปูนา ลำตัวมีหลายสี เช่น ม่วง ส้ม เหลือง และขาวและจะพบเฉพาะที่สวนป่าจุฬาภรณ์แห่งนี้นั่น

10.1.3 วนอุทยานโกสัมพี ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสัมพีสัย บนริมฝั่งแม่น้ำชี อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-โกสัมพีสัย ประมาณ 28 กิโลเมตร ถึงสี่แยกโกสัมพีสัย ตรงเข้าทางลาดยาง ประมาณ 450 เมตร วนอุทยานโกสัมพี มีเนื้อที่กว้าง 125 ไร่ ประกาศเป็นวนอุทยาน เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2519 ลักษณะเป็นสวนป่ามีต้นไม้หลายชนิด เช่น ต้นยางขนาดใหญ่ ต้นตะแบก ต้นกระทู้ แต่กิ่งก้านสาขापกคลุมติดต่อกัน มีหนองน้ำธรรมชาติที่ศึนียภาพร่มรื่น วนอุทยานแห่งนี้เป็นที่อาศัยของนกต่าง ๆ และถึงฝูงใหญ่ จำนวนหลายร้อยตัว มีลิงแสมสีทองซึ่งเป็นพันธุ์ที่หายากที่สุดในโลก ถึงในป่านี้มีไม้สักไม้ครุ่ยสามารถเข้ารับของกินจากประชาชนที่นำไปให้ได้

10.1.4 บึงบอน ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสัมพีสัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-โกสัมพีสัย ประมาณ 28 กิโลเมตร ถัดจากวนอุทยานโกสัมพีไปประมาณ 100 เมตร หรืออยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอโกสัมพีสัย ประมาณ 2 กิโลเมตร บึงบอน เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่มีเนื้อที่ 120 ไร่ ความลึกของบึงประมาณ 2.50 เมตร และถนนรอบบึงซึ่งได้รับบพัฒนาจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยมีความกว้าง 5 เมตร ยาว 2,689 เมตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อีกแห่งหนึ่งของชาวโกสัมพีสัย และจังหวัดใกล้เคียง การเดินทางสามารถใช้เส้นทางเดียวกันกับวนอุทยานโกสัมพี

10.1.5 ป่าโคกใหญ่ ตั้งอยู่ที่ตำบลคงใหญ่ ตำบลแคน และตำบลหวาย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางวาปีปทุม-บรบือ ประมาณ 40 กิโลเมตร ป่าโคกใหญ่ เป็นป่าผืนสุดท้ายที่เหลืออยู่ของอำเภอวาปีปทุม มีพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ เป็นป่าสาธารณะประโยชน์หรือป่าชุมชนแต่ดั้งเดิม ประกอบด้วยป่าโคกต่าง ๆ ได้แก่ โลกหนองโจด โลกคอนหัน โลกคงใหญ่ โลกผิป่าหลอก เมื่อรวมส่วนย่อยเข้าด้วยกันแล้ว รวมเรียกว่าป่าโคกใหญ่เป็นป่าประเภทเบญจพรรณหรือป่าเต็งรัง พื้นที่ในป่าเป็นทิวเขาบางแห่งเป็นกรวดลูกรัง ด้านทิศตะวันตกสูงจากระดับน้ำทะเล 65 เมตร ทิศตะวันออกสูง 167 เมตร มีความลาดเอียงประมาณร้อยละ 20 น้ำจากป่านี้ไหลลงสู่ห้วยลำเสียวใหญ่ ลำเสียวเล็ก และทุ่งนารอบ ๆ ป่าประมาณ 8,000 ไร่

10.1.6 ป่าสมุนไพรรและอายุรเวชแผนไทย วัดป่าอรัญญิกาวาส ตั้งอยู่ที่ตำบลวังแสง อำเภอแกลง อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-แกลง ประมาณ 17 กิโลเมตร ป่าแห่งนี้มีพื้นที่ 75 ไร่ ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ มีต้นไม้ทั้งหมด 191 ชนิด จำนวน 7,808 ต้น แบ่งเป็นไม้ยืนต้น 102 ชนิด จำนวน 5,343 ต้น ไม้พุ่ม 71 ชนิด จำนวน 1,810 ต้น

ไม้ล้มลุก 18 ชนิด จำนวน 655 ต้น ป่ายี่สิบต้นไม้ต่าง ๆ วิจัยเชิงสำรวจพืชสมุนไพรและสรรพคุณทางยาที่แพทย์แผนไทยใช้และวัดป่าเป็นผู้รักษาพันธุ์ไม้และดูแลสิ่งต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด จัดทำเรือนเพาะชำขยายพันธุ์ไม้ ทำแปลงสาธิตสมุนไพร คลินิกรักษาผู้ป่วยชั่วคราว ทำห้องสมุด จัดประชุมอบรมสัมมนา จัดศูนย์ข่าว และเอกสารเผยแพร่

10.1.7 หนองบ่อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตเทศบาลตำบลบรบือ อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางบรบือ-วาปีปทุม ประมาณ 100 เมตร หนองบ่อ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารใหญ่ บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลเดิม บริเวณเหนือขึ้นไปเป็นป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำธารมีความอุดมสมบูรณ์จนมีนายทุนมาตั้งโรงเลื่อยจักร แต่ปัจจุบันป่าไม้เหลือน้อย โรงเลื่อยจึงเลิกกิจการ จุดที่น้ำไหลรวมมากที่สุดเรียกหนองบ่อเพราะเป็น แหล่งต้นน้ำที่ไหลออกสู่ลำน้ำเสียวในฤดูฝนในหน้าแล้งบริเวณรอบ ๆ หนองบ่อจะมีสาเกือขึ้นเต็ม จนสามารถนำมาต้มเป็นเกลือสินเธาว์ได้จากเอกสารของเจ้าเมืองมหาสารคาม บันทึกไว้ว่า ได้จ่ายเงินทางราชการมาซื้อเกลือจากบ่อนี้ต่อมาประชาชนได้ทำเกลือเพื่อการค้ามากขึ้น ได้สูบน้ำจากใต้ดินมาทำเกลือจึงทำให้น้ำเค็มมากถึง ระดับ 144,000 ไมโครโมล/ซม.³ เค็มกว่าน้ำทะเลในอ่าวไทย ถึง 2 เท่า น้ำเค็มไหลทะลักเข้าลำน้ำเสียวทำให้พืชสัตว์ธรรมชาติ และผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย เมื่อพุทธศักราช 2532 ทางราชการจึงเข้ามาแก้ปัญหาโดยให้เลิกการทำเกลือ พุทธศักราช 2533 ได้มอบหมายให้กรมชลประทาน จัดทำโครงการพัฒนากลุ่มน้ำเสียวใหญ่และพัฒนาอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ ซึ่งกรมชลประทานได้เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พุทธศักราช 2534 เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกร ปัจจุบันพื้นที่โครงการมี 1,883 ไร่ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารใหญ่ไหลผ่านจังหวัดมหาสารคาม ที่อำเภอบรบือ วาปีปทุม ผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ที่อำเภอปทุมรัตน์ เกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ โพนทรายและพนมไพรแล้วไปบรรจบแม่น้ำมูลที่อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีความยาว ประมาณ 245 กิโลเมตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุ่งกุลาร้องไห้

10.2 แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น

10.2.1 หมู่บ้านปั้นหม้อ ตั้งอยู่ที่บ้านหม้อ อำเภอเมืองมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางสายมหาสารคาม-ร้อยเอ็ด ประมาณ 5 กิโลเมตร และแยกซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ประมาณ 100 หลังคาเรือน ทุกบ้านมีอาชีพปั้นหม้อดินเผาซึ่งชาวอีสานใช้เป็นหม้อข้าวหม้อแกงกรรมวิธีทำยังเป็นแบบโบราณดั้งเดิม นอกจากนั้นยังมีดินหม้อสลิปหัตถกรรมจากความคิดริเริ่มของชาวบ้านหม้อ

10.2.2 กู่สันตรัตน์ ตั้งอยู่ที่ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-นาดูน ประมาณ 53 กิโลเมตร การเดินทางใช้เส้นทางหมายเลข 2040 ผ่านอำเภอวาปีปทุมเลี้ยวขวาเข้าเส้นทางหมายเลข 2045 (เข้าอำเภอนาดูนประมาณ 1 กิโลเมตร จะอยู่ทางขวามือ) กู่สันตรัตน์ เป็นปราสาทหินที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นศิลปะขอมสมัยบาชน อายุระหว่าง พ.ศ. 1700-1750 ตัวปราสาทสร้างด้วยศิลาแลงเป็นแท่งสี่เหลี่ยมเหมือนรูปมหาธาตุและมีประทับหลังประดุมุขหน้าจำหลักลายงดงามน่าดู

10.2.3 พระธาตุนาดูน ตั้งอยู่ที่เขตเทศบาลเมืองนาดูน อำเภอนาดูน อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-นาดูน ประมาณ 57 กิโลเมตร พระธาตุนาดูนเป็นพุทธมณฑลแห่งอีสาน เป็นเขตที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตเพราะบริเวณนี้ได้เคยเป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ค้นพบได้นำไปแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น และที่สำคัญยิ่งก็คือ การขุดพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในดัลป์ทองคำเงินและสำริด ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13-15 สมัยทวารวดี รัฐบาลจึงอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างพระธาตุนาดูนขึ้นในเนื้อที่ 902 ไร่ โดยบริเวณรอบ ๆ จะมีพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรม สวนรุกขชาติ สวนสมุนไพรซึ่งตกแต่งให้เป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา

10.2.4 สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบริเวณพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์ไม้อนุรักษ์ขยายและปรับปรุงพันธุ์ไม้ในภาคอีสาน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชมได้ด้วยภายในสถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช จะมีอุทยานลานไม้ พิพิธภัณฑกรรมชาติ และพิพิธภัณฑบ้านอีสาน ซึ่งแต่ละแห่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

10.2.5 พระพุทธรูปยืนมงคล ตั้งอยู่ที่บ้านคันธา ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-กาฬสินธุ์ ประมาณ 15 กิโลเมตร (อยู่ทางด้านขวามือ) พระพุทธรูปยืนมงคล เป็นพระพุทธรูปคู่เมืองมหาสารคาม เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สร้างขึ้นด้วยหินทรายแดงเหมือนพระพุทธรูปมิ่งเมือง กล่าวกันว่าพระพุทธรูป 2 องค์นี้ สร้างขึ้นในเวลาเดียวกัน คือ เมื่ออำเภอกันทรวิชัยฝนแล้งผู้ชายสร้างพระพุทธรูปมิ่งเมือง ผู้หญิงสร้างพระพุทธรูปยืนมงคล เสร็จพร้อมกัน แล้วทำการฉลองอย่างมโหฬาร ปรากฏว่าตั้งแต่ได้สร้างพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์แล้ว ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ท้องถิ่นนี้เป็นอันมาก

10.2.6 พระพุทธรูปมิ่งเมือง หรือพระพุทธรูปสุวรรณมาลา ประดิษฐานที่วัดสุวรรณवास ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-กาฬสินธุ์ ประมาณ 16 กิโลเมตร (อยู่ทางด้านซ้ายมือ) พระพุทธรูปมิ่งเมือง หรือพระพุทธรูปสุวรรณมาลา สร้างด้วยหินทรายแดง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์สมัยทวารวดีที่ชาวมหาสารคามนับถือ ว่าคลบันคาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

10.2.7 บ้านหนองเขื่อนช้าง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-โกสุมพิสัย ประมาณ 8 กิโลเมตร แล้วแยกซ้ายระหว่างบ้านอุปราชและบ้านโนนตาล ประมาณ 2 กิโลเมตร บ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นหมู่บ้านทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายที่มีชื่อเสียงของจังหวัดมหาสารคาม ชาวบ้านแทบทุกคนจะเรือนทอผ้าเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวทั้งเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ เสื้อผ้าฝ้ายและกางเกงขาก๊วยแบบชาวอีสาน เป็นต้น

10.2.8 บ้านแพง ตั้งอยู่ที่ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-โกสุมพิสัย ประมาณ 38 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าเส้นทางโกสุมพิสัย-ขอนแก่น ระหว่าง กม.ที่ 20-21 บ้านแพง เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพการทอเสื่อกก เป็นอาชีพเสริมอีกอาชีพหนึ่ง

10.2.9 แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเหียน ตั้งอยู่ที่บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมืองมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-ร้อยเอ็ด ประมาณ 5 กิโลเมตร แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเหียน มีลักษณะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ ผังเมืองเป็นรูปกลมรี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 1 กิโลเมตร มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ประกอบด้วยคันดิน 3 ชั้น คูน้ำ 2 ชั้น คูเมืองด้านทิศตะวันออกและตะวันตกถูกทางหลวงหมายเลข 23 (มหาสารคาม-ร้อยเอ็ด) ตัดผ่ากลางเมืองทางด้านนอกตัวเมืองโบราณ มีเนินดินโบราณคดีอีก 5 แห่ง ได้แก่ คอนข้าวโอ้ คอนปู่ตา คอนย่าเฒ่า คอนญาคู และหนองนาง

10.2.10 แหล่งโบราณคดีบ้านค้อน้อย ตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านค้อน้อย ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-บรบือ ประมาณ 2 กิโลเมตร แหล่งโบราณคดีบ้านค้อน้อย มีลักษณะเป็นเนินดินขนาดเล็ก พบร่องรอยของคูน้ำคันดินล้อมรอบผังเมืองเป็นรูปกลมรี มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ สภาพของพื้นที่ส่วนหนึ่งกลายเป็นหนองน้ำสาธารณะ และบางส่วนถูกบุกรุกเป็นที่นาของชาวบ้านจากการสำรวจทางโบราณคดีได้พบเศษภาชนะดินเผากระจายอยู่ทั่วไป สันนิษฐานว่าคงเป็นชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องจนถึงสมัยทวารวดี

10.2.11 เมืองโบราณกันทรวิชัย ตั้งอยู่ที่บ้านสระ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-กันทรวิชัย ประมาณ 14 กิโลเมตร เมืองโบราณกันทรวิชัย มีลักษณะเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ผังเมืองเป็นรูปไข่ คูเมืองกว้าง 18 เมตร และมีคันดิน 2 ชั้น ความสูงของคันดินในปัจจุบัน 2-3 เมตร กว้างประมาณ 6 เมตร ตัวเมืองโบราณแห่งนี้ถูกถนนสายมหาสารคาม - กาฬสินธุ์ตัดผ่ากลางเมืองตามแนวทิศเหนือ - ใต้ ภายในเมืองเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง เช่น อุมัญญาคู วัดพุทธมงคลและวัดสุวรรณवास จากการสำรวจทางโบราณคดีได้พบเศษภาชนะดินเผาเคลือบน้ำโคลนสีแดง สันนิษฐานว่าเมืองโบราณแห่งนี้คงมีการอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายสืบเนื่องมาจนถึงสมัยทวารวดี

10.2.12 โบราณสถานอุมัญญาคู ตั้งอยู่ที่บ้านสระ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย ซึ่งอยู่ในขอบเขตเมืองโบราณกันทรวิชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-กันทรวิชัย ประมาณ 14 กิโลเมตร โบราณสถานอุมัญญาคูแห่งนี้ หน่วยศิลปากรที่ 7 ได้ทำการขุดแต่งซากโบราณนี้ เมื่อปีพุทธศักราช 2515 พบว่าเป็นอาคารก่อด้วยอิฐ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านหลังก่อเป็นแท่นยกพื้นคล้ายแท่นชุกชี แต่มีสภาพพังทลายมาก ด้านข้างมีใบเสมาปักอยู่จึงสันนิษฐานกันว่า อาจเป็นอุโบสถเมื่อครั้งอดีต ถึงสำคัญคือ ได้ขุดพบแผ่นเงินคุณมากกว่า 60 ชิ้น บรรจุอยู่ในภาชนะดินเผาและพบพระพิมพ์ดินเผาปางสมาธิ 1 องค์ ซึ่งมีความงดงามมาก สันนิษฐานว่าโบราณสถานอุมัญญาคูน่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 ศิลปะสมัยทวารวดี

10.2.13 กู่บ้านแดง ตั้งอยู่ที่บ้านแดง ตำบลหนองแสง อำเภอกวาปีปทุม อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-นาคน ประมาณ 45 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอกวาปีปทุมไปทางทิศใต้ ประมาณ 5 กิโลเมตร กู่บ้านแดง เป็นศาสนสถานก่อด้วยศิลาแลง สร้างในพุทธศาสนานิกายมหายาน ศิลปะขอมแบบบาฮวน ราวพุทธศตวรรษที่ 18 สภาพปัจจุบันค่อนข้างพังทลาย เมื่อพิจารณาจากผังของอาคารแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะประกอบด้วยปราสาทหิน 3 หลัง ตั้งเรียงอยู่บนฐานเดียวกัน โดยมีแนวกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ แต่เดิมที่เป็นบริเวณกรอบประตูทางเข้าปราสาทเคยมีทับหลังหินทรายแดงสลักรูปัตถกรรมมหายานตั้งประทับอยู่ต่อมาได้ถูกขโมยไปแต่เจ้าหน้าที่จับกุมได้ที่จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย โบราณสถานนี้เคยมีการขุดแต่งแล้วบางส่วนเมื่อปีพุทธศักราช 2523 และมีการบูรณะเสร็จสมบูรณ์ในปีพุทธศักราช 2545 กู่บ้านแดงประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่สำคัญของชาติ

ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พุทธศักราช 2478 และประกาศกำหนดขอบเขต โบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 100 ตอนที่ 16 วันที่ 15 มีนาคม พุทธศักราช 2526 พื้นที่ 4 ไร่ 2 งาน

10.2.14 **กุ๋บ้านสนาม** ตั้งอยู่ที่บ้านสนาม ตำบลเสื่อไถ่ อำเภอลำปำ อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-แกดำ ประมาณ 33 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอกำแพงไสยศาสตร์ได้ประมาณ 13 กิโลเมตร กุ๋บ้านสนาม เป็นศาสนสถานก่อด้วยศิลาแลง แต่เดิมสันนิษฐานว่า น่าจะมีอาคารประธานอยู่ตรงกลาง แต่เมื่อปีพุทธศักราช 2499 ได้มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ทับเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ยังคงเหลือแนวกำแพงศิลาแลงในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้ากั้นอยู่โดยรอบ กุ๋บ้านสนามประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พุทธศักราช 2478 และประกาศกำหนดเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 172 วันที่ 18 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2525 พื้นที่ 5 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา

10.2.15 **ศาลนางขาว** ตั้งอยู่ที่บ้านคูโนนเมือง ตำบลสันตร์ด้น อำเภอนาคู อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-นาคู ประมาณ 53 กิโลเมตร ผ่านอำเภอลำปำไปประมาณ 1 กิโลเมตร ศาลนางขาว เป็นโบราณสถานที่อยู่ภายในเขตคันดินเมืองโบราณนครจำปาศรี ลักษณะของอาคารที่ปรากฏในปัจจุบัน ทางด้านหน้าก่อเป็นแนวศิลาแลงรูปจัตุรมุข อาจเป็นซุ้มโถงของประตูทางเข้าสำหรับตัวอาคารหลักตั้งอยู่ถัดมาทางทิศตะวันตกราว 300 เมตร ประกอบด้วยอาคารรูปจัตุรัสย่อมุมโดยมุขทางด้านทิศตะวันตกยาวกว่าด้านอื่น จากการขุดศึกษาจากอาจารย์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรพบว่าอาคารแห่งนี้มีการสร้างสองครั้ง โดยครั้งแรกเป็นอาคารที่ใช้กระเบื้องมุงหลังคาแบบขอมและต่อมาจึงมีการสร้างอาคารทับซ้อนตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน จากการขุดแต่งของกรมศิลปากรเมื่อปีพุทธศักราช 2514 พบโบราณวัตถุหลายชิ้น โดยเฉพาะศิลาจารึกขนาดเล็ก 1 หลัง จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมรซึ่งกำหนดอายุจากลักษณะตัวอักษรได้ว่าอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 อย่างไรก็ตาม ผลจากการขุดค้นพบว่า โบราณสถานแห่งนี้ใช้กระเบื้องมุงหลังคาแบบขอมและภาชนะดินเผาจำนวนหนึ่ง จึงสันนิษฐานว่าคงก่อสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 18 และต่อมาได้มีการสร้างเพิ่มทับซ้อนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

10.2.16 **แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองเตา** ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อยู่ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปตามเส้นทางมหาสารคาม-พยัคฆภูมิพิสัย ประมาณ 121 กิโลเมตร แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองเตา มีลักษณะเป็นเนินดินรูปร่างค่อนข้าง

กลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 500 เมตร สูงจากระดับพื้นนาโดยรอบประมาณ 5 เมตร ยังปรากฏร่องรอยของแนวคูคันดินขกเว้นด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้และตะวันตก จากการสำรวจ ได้พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ และภาชนะดินเผาบรรจุกระดูกในเขตบริเวณบ้านของนางพิมพ์พาปทุมทอง ส่วนในโรงเรียนบ้านเมืองเตาได้เคยมีการสำรวจพบตะกรันกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากนี้บริเวณวัดศรีนครเตา มีสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐสอหินที่บั้งหลังมีฐานกว้าง 5 เมตร ยาว 6 เมตร และยังพบใบเสมาหินสลักรูปหม้อน้ำแห่งความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดีด้วย สันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีนี้มีการตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายสืบเนื่องมาจนถึงสมัยทวารวดี

10.3 แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคลในจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาการเกษตร สาขาอุตสาหกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ (รายละเอียดดังแสดงในภาคผนวก ก) ราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Mahasarakham University

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

11.1 งานวิจัยภายในประเทศ

รัตนะ บัวสนธ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรสามารถนำไปใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ แต่มีส่วนที่ต้องปรับปรุงบ้างเล็กน้อย เกี่ยวกับเนื้อหาสาระและจำนวนคาบเวลา ส่วนการประเมินผลของผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ปัญญา ทองนิล (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัย พบว่า ครูในเขตอำเภอเมืองและอำเภอรอบนอก ใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนไม่แตกต่างกัน ปัญหาที่พบคือ ค่าใช้จ่ายข้อจำกัดเรื่องเวลาและมาตรฐานของแหล่งวิทยาการ

พวงรัตน์ วิชิตมากรณ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ในด้านต่าง ๆ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยอันดับแรกครูผู้สอนมีความเห็นว่าการนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนมีประโยชน์ ประเภทแหล่งความรู้ในชุมชนที่ครูผู้สอนใช้ประกอบการเรียนการสอนมากที่สุด คือ พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาที่ทางชุมชนจัดขึ้น วิธีการที่ครูผู้สอนนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนมากที่สุด คือ การนำนักเรียนออกไปศึกษาและร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นรองลงมาคือ การนำสิ่งแวดล้อมที่อยู่ตามธรรมชาติมาประกอบการเรียนการสอน และเห็นว่าการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมีประโยชน์มากที่สุดในการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนรักและผูกพันในท้องถิ่นของตนเอง ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมากที่สุด ด้านการขาดแคลนงบประมาณ รองลงมาคือระเบียบการนำนักเรียนไปนอกสถานที่ โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนไม่แตกต่างกัน

เวกวรรณ น้าสันเทียะ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ : กรณีศึกษากลุ่มไทยลาว ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวนโยบาย กำหนดให้มีการปรับปรุงระบบ หลักสูตร เนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ให้ผู้บริหารมีอำนาจนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาพัฒนาให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่
2. แนวทางปฏิบัติ กำหนดให้จัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งวิทยาการ จัดทำหลักสูตรร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เน้นการปฏิบัติจริง โดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้เนื้อหา การเรียนการสอน ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นเนื้อหาในเรื่องความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คุณค่าความเชื่อระหว่างคนกับธรรมชาติ คุณค่าของคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณี การใช้แหล่งน้ำ และคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

3. วิธีถ่ายทอด ส่วนใหญ่เน้นต้นพระมหาเศวตฉัตร ศึกษาแหล่งความรู้ในวัด และชุมชน และได้แนะนำหาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนสำเร็จรูป และวารสารหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ มาถ่ายทอด ปัญหาโรงเรียนส่วนใหญ่ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านงบประมาณ มีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่า มีปัญหาในระดับมากในเรื่องขาดการรับรู้ในนโยบาย ขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่น ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ ขาดการสนับสนุนงบประมาณ มีขั้นตอนมาก และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด

ภามิต บุญมงคล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการใช้แหล่งการเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง สภาพการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนระหว่างโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูน กับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอรอบนอกในภาพรวมของการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนไม่แตกต่างกัน ปัญหาที่พบในการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเกือบทุกประเภท คือ ความจำกัดด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาควรมีการวางแผนร่วมกับชุมชนและหน่วยงานระดับจังหวัดขึ้นไป ควรจัดสรรค่าตอบแทนวิทยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

กรมวิชาการ (2544 : 7) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ ร้อยละ 98.07 ระบุว่าโรงเรียนมีนโยบายการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยนำมาใช้ในด้าน การเรียนการสอน การบริหารจัดการและการบริการข้อมูลมีโครงการเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเป็นโครงการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาสื่ออุปกรณ์และพัฒนาระบบสารสนเทศ โดยเป็นโครงการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาสื่ออุปกรณ์และพัฒนาระบบสารสนเทศ โดยเป็นโครงการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาสื่ออุปกรณ์และพัฒนาระบบสารสนเทศ ที่จะนำมาใช้มากที่สุด คือ คอมพิวเตอร์ โดยทุกโรงเรียนมีการใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดทำข้อมูล โปรแกรม การวัดและประเมินผล การเงิน การจัดทำฐานข้อมูล สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศที่นักเรียนนำมาใช้ทั้งในและนอกสถานศึกษาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ โทรทัศน์ วิทยุ และคอมพิวเตอร์ ส่วนสื่อที่นักเรียนใช้น้อย คือ อินเทอร์เน็ต และดาวเทียมหรือการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ด้านเจตคติ นักเรียนเห็นว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ มีประโยชน์ต่อการเรียน การเรียนโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสิ่งที่น่าสนใจและทำให้

สนุกสนานผลิตเพลิน

บุญธรรม ปานเพชร (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งการเรียนรู้ ในชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์ มีการใช้แหล่ง การเรียนรู้ในชุมชน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง พิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับ จากมากไปหาน้อย คือ ด้านสื่อ เทคโนโลยี ด้านบุคคลในชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้าน สถานที่ในหมู่บ้าน ตำบล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสถานที่ในอำเภอและจังหวัด ส่วนวิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง วิธีการที่มีการใช้มากที่สุด คือ ส่งนักเรียนเข้าประกวดแข่งขันทักษะทางวิชาการนอกโรงเรียนรองลงมาคือ พานักเรียนออกไปศึกษาและร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ปัญหาอุปสรรคการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน โดยรวมพบปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบมากที่สุดในแต่ละด้าน คือ การควบคุมดูแล ความปลอดภัยของนักเรียน นักเรียนไม่มีประสบการณ์ในการออกไปสัมภาษณ์วิทยากร แหล่ง การเรียนรู้ที่อยู่ไกลการคมนาคมไม่สะดวก งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรซื้อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์มีจำกัด ระเบียบการยืมวัสดุ อุปกรณ์และระเบียบการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ มากเกินไป โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันมีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ

ประยูร นางสีคุณ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษา ช่วงชั้นที่ 1-2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 : กรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 : กรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย พบว่า โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน 8 ด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 7 ด้าน และมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง 1 ด้าน

2. ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร พบว่า โดยรวมมี ปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน คือ ด้านบุคลากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านสถานศึกษาและบุคลากรใน สถานศึกษา และมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย คือ ด้านผู้เรียน / ผู้ปกครอง / ชุมชน

3. ผลการเปรียบเทียบสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 กรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย โดยรวม พบว่า ผู้บริหาร ครูวิชาการ และครูผู้สอน เห็นว่า สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้ง 8 ด้าน พบว่า ด้านการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม และด้านการบริหารและการนิเทศภายในโรงเรียน มีสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการปรับรายละเอียดของเนื้อหา การปรับปรุงและ/หรือเลือกใช้สื่อการเรียน การจัดทำสื่อการเรียนการสอนชิ้นใหม่ การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม การนำกลุ่มต่าง ๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และประเภทเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน

4. ผลการเปรียบเทียบปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 กรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย พบว่า ผู้บริหาร ครูวิชาการ และครูผู้สอน โดยรวมมีปัญหา ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้ง 3 ด้าน พบว่า ด้านสถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษา มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านบุคลากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน มีปัญหาไม่แตกต่างกัน

11.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เบเกอร์ (Baker. 1975 : 3384 อ้างถึงใน บุญธรรม ปานเพชร. 2545 : 50) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนตามหลักสูตรกฎหมายพื้นฐานที่มีต่อทัศนคติและการเรียนรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสังคมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นมาจากการที่นักเรียนเข้าไปใช้แหล่งชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิชากฎหมายทั่วไป และรัฐธรรมนูญคดีขึ้นการที่นักเรียนได้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนจะทำให้ได้รับความรู้กับชุมชนของเขาเกี่ยวกับกฎหมายและสิ่งแวดล้อมทางการเมืองการปกครองละเอียดอ่อนขึ้น

ชาเวอร์ (Shaver. 1991 อ้างถึงใน บุญธรรม ปานเพชร : 2545 : 51) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมไว้ในคู่มือวิจัยการเรียนการสอนทางสังคมศึกษาว่าชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการสอน การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอนเป็นการดึงดูดความสนใจของนักเรียนช่วยให้การเรียนของเด็กได้ผลดี เด็กได้เรียนจากของจริงมีความเข้าใจเนื้อหาวิชามากขึ้นช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย มีประสิทธิภาพดีขึ้น นักเรียนได้รับประสบการณ์มากกว่าเรียนในห้องเรียน ความ

ร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในโครงการต่าง ๆ ที่จัดให้มีขึ้นและนักเรียนได้มีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าว จะทำให้นักเรียนมีความรับผิดชอบและสังคมอยู่ในระดับสูง เด็กนักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะต่าง ๆ กล้าแสดงออกและมีความเป็นผู้นำมากขึ้น

อินโดรยานโต (Indriyanto. 1992 อ้างถึงใน บุญธรรม ปานเพชร. 2545 : 50) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลกระทบของแหล่งเรียนรู้ทางบ้านและชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประถมศึกษาในประเทศไทยอินโดนีเซีย ผลการวิจัยพบว่า ในระหว่างตัวแปรบ้านและแหล่งความรู้ในชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในเมืองบาหลี จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนและได้มีการนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ในวิชาคณิตศาสตร์สูงขึ้น เมื่อเทียบกับการเรียนที่บ้านและแหล่งความรู้ในชุมชนมีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนทั้ง 3 จังหวัด มีแนวโน้มต่ำลง

จะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีความสำคัญซึ่งครูและนักเรียนสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน ส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการได้รับประสบการณ์ตรง วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้นมีหลายวิธี และวิธีที่ครูผู้สอนสามารถนำความรู้จากแหล่งชุมชนมาใช้ได้มากที่สุด คือ การนำนักเรียนออกไปศึกษาออกสถานที่และการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น ส่วนปัญหาในการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน คือ ไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร ผู้รู้ในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาว่าง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ดังนี้ คือ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ 3 ประเภทคือ

1. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ
2. แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล